

KEHITYSVAMMAISTEN TUKILIITTO RY

Lakimies Tanja Salisma
anja.salisma@tukiliitto.fi
puh. 050-3610663

LAUSUNTO ALUSTAVISTA SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON ASIAKASMAKSULAKIEHDOTUKSEN PYKÄLISTÄ JA PERUSTELUISTA sosiaali- ja terveysministeriön järjestämää kuulemistilaisuutta 20.4.2018 varten

VIITE: STM017:00/2018

YLEISTÄ

On tärkeää, että sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista säädetään riittävän selkeästi ja yksityiskohtaisesti. Esimerkiksi sosiaalihuollon avohuollon asumispalveluista perittävästi maksuista tulee ehdottomasti säätää nykyistä tarkemmin. Pidämme hyvin onnistuneena ratkaisuna sitä, että vain laissa maksullisiksi säädetyistä palveluista voisi jatkossa periä maksua.

Ehdotetut säännökset perusteluineen ovat vaikeasti ymmärrettäviä. Kokonaisuutta on vaikea hahmottaa ja sen perusteella arvioida sitä, miten esimerkiksi kehitysvammaisten henkilöiden ja vammaisten lasten perheiden maksurasitus ehdotuksen perusteella tarkkaan ottaen muuttuisi. Erityisesti erilaisia asumisen ja siihen liittyvien palveluiden maksuja koskeva säännöskokonaisuus on erittäin vaikeaselkoinen.

KESKEISTÄ KAIKKIEN VAMMAN VUOKSI VÄLTTÄMÄTTÖMIEN PALVELUIDEN MAKSUTTOMUUS

Myös niiden kehitysvammaisten henkilöiden asumisen tuki, jotka eivät tarvitse ympärivuorokautista tukea, vaan ovat tuetun asumisen piirissä ja tarvitsevat vähemmän, mutta välttämättä apua ja tukea, on oltava maksutonta. Muuten lievemmin kehitysvammaiset ihmiset joutuvat kaikessa huomattavasti muita vammaisia henkilöitä heikompaan asemaan. Heidän saamansa tuet ovat kaikkein alhaisimpia, heidän oikeutensa palveluihin on heikompi ja he joutuvat maksamaan sekä sosiaali- että terveydenhuollon palveluistaan.

Kehitysvammaisten asumista koskevan Kehas-ohjelman tavoitteena on kehittää uudenlaisen yksilöllisen asumisen malleja painottuen erityisesti tuettuun asumiseen. Kehas-

seurantaraportissa (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:17) korostetaan myös asiakasmaksupolitiikan ja sosiaaliturvan merkitystä:

”Asiakasmaksupolitiikkaa ja sosiaaliturvaa kehitetään siten, että ne turvaavat mahdollisuudet yhdenvertaiseen asumiseen ja elämään sekä tarpeenmukaisten palvelujen käyttöön.”

Maksupolitiikka saattaisi ohjata vammaisia henkilöitä enemmän ympärivuorokautisen asumisen piiriin, mikäli se on taloudellisesti huomattavasti edullisempaa (jos asumispalvelun lisäksi terveydenhuollon palvelut olisivat maksuttomia, vaikkakin ehdotuksen perusteella on nähdäksemme vielä epäselvää, ulottuisiko tämä maksuttomuus myös vammaispalvelulain mukaisiin ympärivuorokautisiin asumispalveluihin, eikä vain sosiaalihuoltolain nojalla myönnettävään tehostettuun palveluasumiseen). Tämä ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista, vaan maksuillakin tulisi tukea pyrkimyksiä ohjata ihmisiä juuri heille sopiviin palveluihin, eli esimerkiksi pois liian vahvasti tuetusta asumisesta, sekä monipuolistaa asumista.

Valtaosa kehitysvammaisista ihmisistä elää takuueläkkeen varassa, minkä vuoksi pienetkin maksut muodostuvat esteeksi palvelujen käytölle. Kehitysvammaisilla henkilöillä on usein monia palveluntarpeita.

Vammaispalveluiden tarkoituksena on saattaa vammaiset henkilöt mahdollisimman pitkälle siihen asemaan, jossa he olisivat ilman vammaa.

LAKI SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUJEN ASIAKASMAKSUISTA

On hyvä kirjoittaa laki niin, että vain niistä palveluista saa periä maksun, jotka on mainittu laissa.

On aika riski esimerkiksi yhdenvertaisuuden näkökulmasta, jos maksujen suuruus jää suurelta osin maakunnan harkintaan. Käytännössä ainoa tulo, josta maakunta voi itse päättää, ovat juuri asiakasmaksut. Siksi ne saattavat nousta kohtuuttomasti. Toisaalta, jos laissa olisi mainittu maksun enimmäismäärä, maksut todennäköisesti perittäisiin lähes aina enimmäismäärän mukaisina.

ASIAKASMAKSUJEN HUOJENTAMINEN

Maksun alentamisesta ja perimättä jättämisestä pitää säätää entistä tiukemmin ja tarkemmin kriteerein sekä tiedottaa siitä laajasti sekä kouluttaa asiasta esimerkiksi sosiaalityöntekijöitä, joista läheskään kaikki eivät nykyään edes tiedä tästä velvollisuudesta.

Myös terveydenhuollon tasasuuruksia maksuja tulee olla velvollisuus jättää perimättä silloin, kun maksujen huojentamisen edellytykset täyttyvät. Tällä hetkellä perinnässä on hyvin suuri määrä nimenomaan näitä maksuja, joten maakunnille annettava mahdollisuus olla perimättä ei riitä. Terveydenhuollon maksuista on voinut kokemuksemme mukaan-helposti kertyä sellaisia summia, että niitä on joutunut maksamaan takuueläkkeestä useita vuosia ja jopa vailla mahdollisuuksia koskaan selviytyä niistä.

Edellytys siitä, että maksu vaarantaisi asiakkaan tai perheen toimeentulon edellytykset on tiukka ja työläs sekä vaikea arvioida ja laskea. Voisiko tämän todeta esimerkiksi näin: ”maksu on kohtuuton suhteessa asiakkaan tuloihin, taloudelliseen tilanteeseen ja

elämäntilanteeseen kokonaisuutena”? Silloin pienemmät maksut voisi jättää perimättä ilman suuria laskelmia esimerkiksi silloin, kun sosiaalityöntekijä tuntee valmiiksi asiakkaan tilanteen. Ehdotamme, että perusteluissa todetaan, että asiakkaan kokonaiselämäntilannetta arvioitaessa tulee ottaa huomioon ensisijaisesti esimerkiksi asiakkaan YK:n vammaissopimuksen mukaisten oikeuksien toteutuminen sekä substanssilainsäädännön tarkoitus ja tavoitteet. Esimerkiksi vammaisen henkilön osallisuus ei voi toteutua, jos hän elää jatkuvasti köyhyysrajalla.

Maksujen huojentamisen pitää aina olla myös käytännössä ensisijaista suhteessa toimeentulotukeen. Tämä tulee varmistaa vahvalla panostuksella lain toimeenpanoon, esimerkiksi koulutukseen ja muuhun tiedotukseen.

Kunnissa on tällä hetkellä käytössä hyvin erilaisia arviointi-/laskumenetelmiä. Esimerkiksi monissa kunnissa käytetään perustoimeentulotuen myöntämisedellytyksiä maksujen huojentamisen edellytyksenä, mikä on asiakkaalle epäedullista ja usein myös kohtuutonta, eikä se ole myöskään tarkoituksenmukaista varsinkaan vastuun perustoimeentulotuesta siirrettyä Kelalle. Esimerkiksi perheen arjen kannalta välttämätöntä autoa ei tule joutua myymään tai käyttää elämään edes pientä pelivaraa antavia pieniä säästöjä ennen kuin maksuja jätetään perimättä tai alennetaan.

MAKSUN PERIMINEN

On hyvä, että säädetään velvollisuudesta antaa kirjallinen lasku oikaisuvaatimusohjeineen. Ehdotamme pykälää tarkennettavaksi siten, että laskutettavan palvelun sisältö tulee eritellä laskussa. Käytännössä tällä hetkellä näitä tietoja on usein vaikea saada edes niitä erikseen pyydettyä.

Maakunnan ei tule sallia käyttää yksityisiä perintätoimistoja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen perimiseen asiakkailta, tai vähintään tulee säätää siitä, etteivät perintäkulut saa muodostua asiakkaille kohtuuttomiksi, mikä on tällä hetkellä usein tilanne.

MAKSUKATTO

Seurantavelvollisuuden siirtäminen maakunnalle on erittäin hyvä asia.

Maksukattoa kerryttävien palveluiden laajentaminen on hyvä asia, koska maksut kasaantuvat usein samoille henkilöille ja koska ilmeisesti edelleen on tarkoitus säilyttää erilliset lääkkeiden ja matkojen maksukatot. Niidenkin yhdistämistä olisi hyvä jatkossa harkita. Suomessa on kansainvälisesti vertaillen korkeat asiakasmaksut ja ymmärtääksemme myös maksukatot.

12 kuukauden juokseva maksukatto olisi erittäin hyvä asia, etteivät maksut jatkossa kasaantuisi aina alkuvuodelle.

Katsomme, että on jo yhdenvertaisuuden näkökulmasta tarpeen harkita maksukaton ulottamista myös vammaisten henkilöiden lyhytaikaisesta huolenpidosta perittäviin asiakasmaksuihin.

MAKSUKYVYN MUKAAN MÄÄRÄYTYVÄT MAKSUT

Jos vastoin vamman vuoksi välttämättömien palveluiden maksuttomuuden periaatetta esimerkiksi lievemmin kehitysvammaisia ihmisiä olisi uuden vammaislain tultua voimaan sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden piirissä niin, että heiltä perittäisiin ehdotetun lain 5 luvun mukaisia asiakasmaksuja, tilanne olisi täysin kohtuuton. Luvun pykäläehdotukset sekä 6 luvun 1 § tukipalveluista ja asumispalveluun liittyvistä palveluista perittävästä maksusta perusteluineen ovat erittäin vaikeaselkoisia (esimerkiksi sen osalta, mistä kaikesta voidaan erikseen periä maksua) ja siten käytännön soveltajille todennäköisesti hyvin hankalia. Näiden maksujen määräytymisessä tulee joka tapauksessa aina käyttää yksilökohtaista harkintaa ottaen huomioon asiakkaan elämäntilanne kokonaisuutena sekä esimerkiksi YK:n vammaissopimuksessa turvattujen oikeuksien mahdollisimman täysimääräinen toteutuminen. Esimerkiksi maksut asumisen tukipalveluista voivat muuten nousta helposti kohtuuttoman korkeiksi.

VAMMAISPALVELUJEN ASIAKSMAKSUT

Tukipalveluista ja asumispalveluun liittyvistä palveluista perittävä maksu

6 luvun 1 §:n säännös tukipalveluista perittävästä maksusta on pelottava ja voi johtaa täysin kohtuuttomaan lopputulokseen. Tämäkin pykälä tarkoittaa, että lievemmin kehitysvammaiset ihmiset ovat joutumassa maksumiehiksi sen lisäksi, että heidän oikeutensa saada asumispalveluita ovat mahdollisesti olennaisesti heikkenemässä. Pykälää on avattu perusteluissa laajastikin, mutta silti sen soveltaminen jää epäselväksi. Hyvin hankala on esimerkiksi tämä perustelujen kohta: Kodin tai asumisyksikön ulkopuolella toteutettavista vaatehuolto-, peseytymis- ja osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävästä palveluista voitaisiin periä erillinen maksu.

Vammaispalveluihin liittyvistä palveluista, tarvikkeista ja asumisesta perittävä maksu

Perusteluissa on avattu mielestämme erittäin hyvin sitä, että vammaispalveluiden 6 luvun 3 §:n mukaisia maksuja tulee periä vain sen mukaan, mitä palveluita tai tarvikkeita asiakas todellisuudessa käyttää ja tarvitsee, eli jatkossa ei tule enää määrätä nykyisin yleisiä kaavamaisia ”könttämaksuja”, mikä on asiakkaan näkökulmasta merkittävä ja erittäin tervetullut parannus. Tärkeää on myös maininta siitä, että asiakkaalla tulee aina halutessaan olla mahdollisuus hankkia palvelut ja tarvikkeet itse omalla kustannuksellaan. Perusteluissa on kuitenkin syytä vielä tarkentaa poissaolojen ja niistä ennalta ilmoittamisen merkitystä perittävässä oleviin maksuihin: kun asiakas ei siitä ennalta ilmoittaen esimerkiksi tarvitse tiettyä ateriaa, häneltä ei tule voida periä siitä maksua.

Myös maksuttoman osittaisen ylläpidon (osavuorokautisen palvelun) ikärajan nostaminen 18 vuoteen on hyvä ja selkeä ehdotus. Ehdotamme silti vielä ”osavuorokautisen palvelun” määrittelemistä tarkoittamaan alle 24 tuntia kerrallaan kestävää palvelua. Lisäksi katsomme, että tämän kohdan perusteluissa on syytä puhua ”koulun iltapäiväkerhon” sijasta aamu- ja iltapäivätoiminnasta (sama koskee 2 luvun 1 §:n perusteluita). Kaiken kaikkiaan valtaosassa alle 18-vuotiaiden osavuorokautisista palveluista olisi ymmärtääksemme kyse uuden vammaispalvelulain mukaisista lyhytaikaisen huolenpidon palveluista, jolloin perusteluissa voisi selvytyden vuoksi käyttää myös tätä termiä.

Tukiliitto katsoo, että myös ateriamaksujen osalta tulee noudattaa yleistä periaatetta, että vamman vuoksi tarvittava palvelu on maksutonta eli **ateriamaksuun ei pidä sisällyttää palvelun osuutta**, vaikka se olisi käytännön kannalta yksinkertaisempaa. On normaalisuusperiaatteen vastaista katsoa, että vammaisilta henkilöiltä voidaan periä osana heiltä jokaisesta ateristiasta perittävää asiakasmaksua se toisten henkilöiden työn ja palvelun osuus, jota näiden aterioiden valmistamiseen, kuljettamiseen jne. tarvitaan. Tämä työn/palvelun osuus on nimenomaan vamman vuoksi tarvittavaa palvelua, sillä ei voida olettaa, että jos henkilöillä ei olisi vammaa, he ostaisivat päivän jokaisen aterian valmiina ja jonkun toisen laittamana ja kotiin kuljetettuna, kuten emme me muutkaan normaalisti tee. Ateriamaksujen tulee näin ollen sisältää vain ruoan raaka-aineiden kustannukset.

Myös yhdenvertaisuuden kannalta palvelun osuuden sisällyttäminen ateriamaksuun on hyvin ongelmallista. Ne vammaiset henkilöt, joiden asuminen toteutetaan henkilökohtaisen avun avulla tain muuten laadukkaiden yksilöllisten palvelujen avulla, ovat paremmassa asemassa, koska he saavat itse valita, mitä syövät missä ja koska syövät. He voivat näin itse päättää ruokansa hinnan. He pääsevät myös itse laittamaan oman ruokansa, kuten haluavat. Sen sijaan ryhmämuotoisessa asumisessa asuvat usein muutenkin heikommassa asemassa olevat vammaiset henkilöt (esimerkiksi kehitysvammaiset henkilöt, joiden tarvitsemaa asumisen tukea ei käytännössä koskaan järjestetä henkilökohtaisella avulla) joutuvat yleensä maksamaan myös tästä toisen henkilön työstä eli palvelusta osana ateriamaksujaan. Heitä valitettavasti hyvin harvoin autetaan asumisyksikön henkilökunnan toimesta omien aterioidensa valmistamisessa, jolloin henkilökunnan työstä ei perittäisi maksua. Vaikka tällainen aterioiden valmistaminen yhdessä olisi monelta kannalta hyvä ja kannatettava asia, tarjoten asukkaille mielekästä ja mieluisaa tekemistä sekä edistäen omaa toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista, niin tämä mahdollisuus on käytännössä yhä harvemmalla. Mahdollisuus periä aterioihin liittyvä työn ja palvelun osuus osana ateriamaksuja kannustaa palveluntuottajia ostamaan ateriat yksikön ulkopuolelta.

Ateriamaksut ovat monilla jopa yli kaksinkertaistuneet sen jälkeen, kun korkein hallinto-oikeus alkoi tulkita asiaa niin, että palvelun osuuden sisällyttäminen ateriamaksuihin on mahdollista silloin, kun asiakasta ei osana erityishuollon palvelua auteta omien aterioidensa valmistamisessa. Ateriakustannukset ovat nousseet vastaavasti myös kehitysvammaisten henkilöiden päivä- tai työtoiminnassa, ja onpa tietoomme tullut sellaisiakin tilanteita, joissa vastaavaa periaatetta on yritetty soveltaa myös esimerkiksi pesula- ja siivouspalveluihin. Lopulta voi pahimmillaan käydä niin, että asiakas maksaa lainsäädännön perusperiaatteen vastaisesti suuresta osasta vamman aiheuttaman toimintarajoitteen vuoksi tarvitsemastaan avusta ja tuesta. Vaikka ateriamaksujen osalta ehdotusta ei näkemyksestämme huolimatta muutettaisi niin, että ateriamaksut voisivat sisältää vain ruoan raaka-aineiden kustannukset, on erittäin tärkeää todeta ehdotuksen perusteluissa joka tapauksessa nimenomaisesti se, ettei vastaavaa työn/palvelun osuutta saa sisällyttää mihinkään muihin asiakkaalta perittäviin maksuihin.

Lisäksi vammaisen henkilö pääsee hyvin harvoin vaikuttamaan siihen, missä hän asuu, koska vaihtoehtoja ei ole tarjolla. Hän on myös sidottu palveluntuottajan määrittelemään usein markkinahintoja kalliimpaan vuokraan. **Ryhmämuotoinen asuminen tulee näin paljon kalliimmaksi.** Tämä on mielestämme suuri epäkohta, johon on syytä puuttua. Ehdotuksessa puhutaan asumisesta perittävästä kohtuullisesta maksusta, eli vuokrasopimuksen mukaisesta vuokrasta tai lyhytaikaisten asumispalveluiden maksusta. Vuokran ja muun asumisesta perittävän maksun kohtuullisuuden kriteereitä tulee avata laissa tai vähintään sen

perusteluissa niin, ettei asunnon kuntoon, sijaintiin jne. nähden kohtuuttoman suuria vuokria tai muita asumisen maksuja ole enää mahdollista periä.

Vähimmäiskäyttövarat

On periaatteessa hyvä, että laissa säädettäisiin myös avohuollon palveluiden vähimmäiskäyttövarasta. Myös tavoite siitä, että vähimmäiskäyttövara tukee asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja toimintakykyä, on erittäin kannatettava. Nyt ehdotetut vähimmäiskäyttövarat ovat kuitenkin tähän tarkoitukseen täysin riittämättömiä, emmekä myöskään näe perustetta sille, miksi avohuollon muissa asumispalveluissa käyttövara olisi vielä pienempi kuin perhehoidossa.

Käsityksemme mukaan niissä kunnissa ja kuntayhtymissä, joissa on tähän asti määritelty omia avohuollon vähimmäiskäyttövaroja, ne ovat yleensä vaihdelleet noin 180 euron ja 280 euron välillä. Esimerkiksi monesti lähtökohtana on pidetty toimeentulotuen perusosaa vähennettynä ruoan osuudella, mikä on tänä vuonna noin 250 euroa. Ja siinä on joka tapauksessa kyse vain tilapäiseksi tarkoitettua minimitoimeentulosta. Näin ollen 160 euroa (tai perhehoidossa 200 euroa) kuukaudessa ei mitenkään riitä turvaamaan kohtuullista toimeentuloa ja esimerkiksi vammaissopimuksen keskeisten tavoitteiden kuten osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumista.

Lyhytaikaisen huolenpidon maksut

Lyhytaikaisen huolenpidon maksut tulee periä vain täysiltä vuorokausilta sekä viimeiseltä täyden vuorokauden ylittävältä alkavalta vuorokaudelta, kuten nykyisin omaishoidon tukeen liittyvistä vapaista. Mikäli maksut peritään tulo- ja lähtövuorokaudelta ja kaikilta vuorokausilta siinä välillä, maksut saattavat useinkin estää palvelun käytön.

Tällä hetkellä, jos henkilö käyttää omaishoidon vapaita perjantai-illasta klo 18 alkaen sunnuntaiaamuun klo 9 asti, maksu on noin 20 euroa (2 x n. 10 e). Jos sama vapaa toteutetaan kehitysvammalain perusteella, maksu saattaa olla jopa 150 euroa (3 x n. 50 e). Ero on kohtuuton.

Erityisesti tulo- ja lähtövuorokausilta perittävä maksu on kohtuuton juuri silloin, jos henkilö pääsee lyhytaikaiseen huolenpitoon vasta illalla ja lähtö on aamulla. Silloin ei palveluntuottajan tarvitse laittaa aterioitakaan tulo- ja lähtöpäivinä.

Palvelun käyttäjät pystyvät hyvin harvoin itse määrittelemään tulo- ja lähtöajankohtia, vaan palveluntuottajat ilmoittavat ne asiakkaille. Esimerkiksi sunnuntait ovat kalliita päiviä palveluntuottajille. Siksi asiakkaita ei haluta pitää koko päivää.

Siksi näissäkin maksuissa pitäisi noudattaa sitä periaatetta, että vain käytetystä palvelusta ts. toteutuneista tunneista maksetaan.

Miten tämä tulevan lain mukaan määräytyisi ei Tukiliiton mielestä ole ehdotuksen perusteella nyt selvää, ja asia vaatii siksi nähdäksemme tarkempaa sääntelyä.

Lapsen asuminen kodin ulkopuolella

Näemme erittäin suuria ongelmia vammaisen lapsen asumiseen liittyvässä maksuesityksessä.

Mielestämme on hyvin ristiriitaista, että vammaisen lapsi ja vanhemmat voivat saada kotiin täysin maksutta jopa ympärivuorokautista apua, mutta siinä tilanteessa, kun he joutuvat yleensä vastoin omaa tahtoaan "luopumaan lapsestaan" (käytännössä usein riittämättömien

palveluiden vuoksi, sillä esimerkiksi 24/7 ulkopuolista apua on erittäin vaativahoitoisen lapsenkin osalta hyvin harvoin saatavissa), he joutuvatkin maksamaan jopa 1850 euroa kuukaudessa. Tämä on täysin kohtuuton maksu ja suhteettoman suuri ajatellen normaalilapsen elatusta. Esimerkiksi 2-lapsisessa perheessä pitäisi olla lasten elatukseen käytettävissä tämän laskelman mukaan 3700 euroa.

Tilanne ei ole verrattavissa lastensuojelutilanteisiin, joissa käytännössä harvoin vanhemmat maksavat lapsensa elatuksesta ja toisaalta myös huoltajuus katkeaa. Silloin, kun on kyse vammaispalvelulain perusteella kodin ulkopuolelle muuttavasta lapsesta, huoltajuus säilyy vanhemmilla ja yhteydet pysyvät yleensä hyvinkin tiiviinä. Lapsi viettää usein viikonloput ja lomat vanhempien luona, jolloin häntä varten tarvitsee edelleen olla sopivat ja toimivat tilat kotona. Vanhemmat maksavat myös lapsen vaatteet, lääkkeet ja muut tavanomaiset menot. Samalla perhe menettää omaishoidon tuen ja lapsilisän. Sitä ennen hyvin yleisesti jompikumpi vanhemmista on joutunut luopumaan työstään, joten perheen taloudellinen tilanne on heikompi kuin se muuten olisi. Vanhemmille aiheutuu myös matkakuluja siitä, kun he käyvät lastaan katsomassa tai hakemassa häntä kotilomille. Suurin vanhemmilta säästyvä kuluerä ovat lapsen ateriat, jotka sitten tulevat huomattavasti kalliimmaksi, kun lapsi asuu kodin ulkopuolella.

On oikein, että lapsilisä ja mahdolliset muut tuet seuraavat lasta. Sen sijaan ylimääräisten maksujen periminen vanhemmilta ei ole oikein. On kohtuutonta edellyttää, että lapsi ikään kuin maksaisi vuokraa, kun hän joutuu muuttamaan pois lapsuudenkodistaan vammansa tai sairautensa vuoksi. Vanhempien elatusvelvollisuus täyttyy edellä mainitsemistamme kulueristä joka tapauksessa.

Tällä hetkellä vain osa kunnista perii vammaisen lapsen kodin ulkopuolella asumisesta maksuja. Tämä tarkoittaisi monelle perheelle huomattavaa nousua maksuihin. Kyseessä on kuitenkin hyvin poikkeuksellinen ja aina perheelle tuskallinen tilanne. Siksi ehdotamme, että tätä vielä harkitaan.

Säännökset tuntuvat vaikeilta ymmärtää. Lapsen elatusta koskevat säännökset ovat jo sellaisenaan melko monimutkaisia. Jos ne vielä sekoitetaan tähän lainsäädäntöön, siitä tulee soveltajille entistä vaikeampaa.

Pitkäaikaisen perhehoidon maksu

Perhehoidossa on paljon eri ikäisiä, eri kuntoisia ja erilaisia asiakkaita. Perhehoidossa voi olla yhtä hyvin kehitysvammainen lapsi tai nuori matkallaan vähitellen itsenäisempään asumiseen kuin työikäinen tai ikääntynyt kehitysvammainen henkilökin. Asiakkaiden tuen tarpeet ovat yksilöllisiä.

On hyvä, että ehdotuksen 4 luvun 12 §:ssä ja 5 luvun 6 §:ssä todetaan selkeästi se, että perhehoidosta ei voitaisi periä ko. säännösten mukaisia maksuja silloin, kun perhehoito on järjestetty vammaispalvelulain perusteella. Tällä hetkellä kehitysvammalain mukaisesta perhehoidosta pitäisi periä sosiaali- ja terveysministeriöstä saadun näkemyksen mukaan ylläpitomaksua, mutta käytännössä moni kunta tai kuntayhtymä perii siitä laitoshoidon maksua.

Toisaalta myös perhehoidon osalta näemme ison riskin siitä, että lievemmin kehitysvammaisia perhehoidossa asuvia henkilöitä kohdeltaisiin muihin vammansa vuoksi välttämättä palvelua tarvitseviin verrattuna epäyhtenäisesti ja merkittävästi

epäedullisemmin myöntämällä jatkossa heille tätäkin palvelua sosiaalihuoltolain mukaisena ja siten kalliimmilla maksuilla. Myös vamman vuoksi tarvittavan perhehoidon – kuten muidenkin vamman vuoksi välttämättä tarvittavien palveluiden – tulee olla kaikille vamman vuoksi välttämättä palveluita tarvitseville henkilöille yhdenvertaisesti normaalisuuseriaatteen mukaisesti maksuttomia lukuun ottamatta asiakkaan asumisesta ja elämisestä vammasta riippumatta aiheutuvia tavanomaisia kustannuksia, eli sovellettavan lakiehdotuksen pykälän tulee tässäkin tapauksessa olla 6 luvun 3 §.

Sitä, mitä perhehoitajan kulukorvauksella tulee maksaa, on mielestämme aiheellista jollain aikavälillä tarkentaa joko lakimuutoksella tai esimerkiksi kuntainfossa. Monet perhehoitajat ymmärtävät kulukorvauksen pienen palkkion jatkeeksi. Toiset taas maksavat sillä enemmän asukkaiden kuluja, kuten perhehoitolain ja sen esitöiden mukaan ymmärtääksemme esimerkiksi tavanomaisista harrastuksista ja terveydenhuoltomenoista aiheutuvien kulujen osalta on tarkoituskin.

Suhteessa aikuisten perhehoitoon, lapsen kodin ulkopuolella asumisesta ehdotuksen mukaan perittävässä olevat maksut ovat kohtuuttoman suuria.

Pitkäaikaisen laitoshoidon maksu

Kehitysvammaisilta henkilöiltä ei pidä jatkossa periä pitkäaikaisen laitoshoidon maksua heidän mahdollisista laitostuntoutusjaksoistaan, kuten nykyään yleisesti tehdään. (Nykyisin peritään usein erityishuoltona toteutettavasta kuntoutuksesta kehitysvammalaitoksessa pitkäaikaisen laitoshoidon maksua eikä kuntoutushoidon maksua, joka kuitenkin olisi esimerkiksi alaikäiselle asiakkaalle huomattavasti edullisempi vaihtoehto.) Määritelmien perusteluissa onkin todettu, ettei pitkäaikaisena laitostuntoutuksena pidetä laitoksessa annettavaa terveydenhuoltolain 29 §:n mukaista lääkinällistä kuntoutusta.

Ehdotuksen perusteella vaikuttaa epäselvältä, olisiko alle 18-vuotiaan laitoksessa annettava lääkinällinen kuntoutus hänelle maksutonta terveydenhuoltoa. Tämä on syytä täsmentää, samoin kuin muutenkin tarkentaa sitä, mitä kaikkea ehdotettu alaikäisten maksuton terveydenhuolto kattaisi.

Kuljetuspalveluista perittävä maksu

Pidämme erityisesti ehdotetun säännöksen perusteluista erittäin hyvinä. Tällä hetkellä on ollut epä tietoisuutta siitä, miten kunnan julkisen liikenteen maksua vastaava maksu tai muu siihen verrattava kohtuullinen maksu voidaan käytännössä määrätä. Ehdotuksen perustelut selkiyttävät tilannetta todetessaan sen, että maksua määrättäessä on otettava huomioon julkisessa liikenteessä käytössä oleva kausi-, sarja- tai alennuslippujärjestelmä ja se, miten kyseinen vammaisen henkilö voisi sitä hyödyntää, jos hänellä ei olisi julkisten joukkoliikennevälineiden käyttämisen estävää vammaa.

Perusteluissa voi olla aiheellista todeta myös se, ettei esimerkiksi kuljetuspalvelutaksin tilaamisesta saa aiheutua asiakkaalle mitään ylimääräisiä kustannuksia, sillä esimerkiksi lisämaksullisia tilausnumeroita yritetään edelleen silloin tällöin ottaa käyttöön.

Jos liikkumisen tuen/kuljetuspalvelumatkoja ketjutetaan (esim. taksi, juna, taksi), on syytä todeta se, että matkasta voi periä vain yhden omavastuun.

KEHITYSVAMMAISILLE HENKILÖILLE MAKSULLISIKSI MUUTTUVAT TERVEYDENHUOLLON PALVELUT

On ymmärrettävää, että jatkossa ei voida myöntää terveyspalveluja erityishuoltona tai maksuttomana tietyn diagnoosin perusteella. Voisiko kuitenkin ajatella, että niissä tilanteissa, joissa henkilö tarvitsee juuri vammansa vuoksi jotain erityistä, kuten esimerkiksi narkoosissa toteutettava hammashoito, sen voisi saada maksutta? Muuten voi käydä helposti niin, että hampaat jäävät hoitamatta, tai muu tärkeä terveyspalvelu saamatta, mistä on helposti monenlaisia kielteisiä seurauksia esimerkiksi vakavampien terveysongelmien muodossa.

Olisiko kuitenkin esimerkiksi seksuaaliterapia tai -neuvonta edelleen maksutonta? Niitäkin on myönnetty erityishuoltona.

MAKSUTTOMAT TERVEYSPALVELUT YMPÄRIVUOROKAUTISTEN ASUMISPALVELUIDEN PIIRISSÄ OLEVILLE

Ehdotuksen perusteella on tällä hetkellä nähdäksemme epäselvää, onko avohuollon terveyspalveluiden tarkoitus olla maksuttomia vain sosiaalihuoltolain mukaisessa ympärivuorokautisessa palveluasumisessa oleville henkilöille, vai myös ympärivuorokautisia asumispalveluita esimerkiksi vammaispalvelulain tai muiden sosiaalihuollon erityishuollon erityislakien perusteella saaville asiakkaille.

Pohdimme, johtavatko maksuttomat avoterveyspalvelut tehostetussa palveluasumisessa ja mahdollisesti muissakin ympärivuorokautisissa asumispalveluissa vanhaan laitospäiseen kulttuuriin ja siihen, että enemmän pyritään ympärivuorokautisten palveluiden piiriin. Toisaalta pääsevätkö vanhukset enää lainkaan tehostettuun palveluasumiseen, jos kunnan/maakunnan maksettavaksi tulevat vielä terveyspalvelut?

Niillä, jotka ovat ympärivuorokautisten asumispalveluiden piirissä, on yleensä korkeampi eläkettä saavan hoitotuki. Sen määrään voivat vaikuttaa lisäävästi myös esimerkiksi hoitokulut. Käytännössä niillä, jotka ovat tuetun asumisen piirissä, on kaikkein alimmat tuet ja toisaalta usein suurimmat menot. Siksi mietimme, onko tämä oikea ratkaisu yhdenvertaisuuden kannalta. Maksukatto ehkä vastaa paremmin siihen tarpeeseen, että ne, jotka joutuvat käyttämään erityisen paljon terveyspalveluja, eivät joudu ongelmiin maksujen kanssa. Myös ehdottamamme velvollisuus (mahdollisuuden sijasta, koska tätä mahdollisuutta ei nytkään käytetä riittävästi) tarvittaessa jättää perimättä tai alentaa myös tasasuuruksia terveydenhuollon asiakasmaksuja edesauttaisi asiaa.

On normaalia maksaa terveyspalveluista, kuten muutkin ihmiset. Silloin, jos terveyspalvelujen tavanomaista suurempi tarve johtuu elämänmittaisesta tai pitkäaikaisesta sairaudesta tai vammasta, on oikein, että niistä perittäviä maksuja kohtuullistetaan muun muassa maksukaton avulla.

Jos oikein ymmärrämme, terveydenhuollon palvelut eivät olisi maksuttomia henkilölle, joka saisi kotiin annettavaa ympärivuorokautista hoitoa/asumispalvelua. Tämä voisi johtaa lisääntyviin toiveisiin päästä hoidettavaksi nimenomaan palveluasumisyksikköön, mikä on vastoin tavoitetta lisätä palveluiden viemistä niitä tarvitsevien henkilöiden omiin koteihin.

Emme siis kannata tätä esitystä varauksetta.

ALAIKÄISTEN MAKSUTTOMAT TERVEYDENHUOLTOPALVELUT

Emme kannata varauksetta alaikäisten maksuttomia terveyspalveluita, joiden osalta on ehdotuksen perusteella epäselvää, mitä kaikkea maksuttomuus lopulta kattaisi (esimerkiksi kuuluuko laitoksessa järjestettävä lääkinällinen kuntoutus maksuttomuuden piiriin). Ennen muuta tämän ehdotetun uudistuksen 32 miljoonan euron hintalappu tuntuu suurelta samaan aikaan, kun monia palveluita – esimerkiksi vammaispalveluita – uhkaavat leikkaukset ja on toisaalta suuri huoli siitä, että sote-asiakasmaksut ainakin pidemmällä aikavälillä nousevat (kun maakunnilla ei ole palveluiden heikentämisen lisäksi muita keinoja tarvittaessa tasapainottaa talouttaan).

Katsomme, että hyvätuloiset voisivat maksaa lastensa terveyspalvelut, koska maksut ovat joka tapauksessa hyvin kohtuullisia tarjottuihin palveluihin nähden.

On vaikea sanoa, kuinka tilanne muuttuisi vakuutusten osalta, jos palvelut tulisivat täysin maksuttomiksi. Toisaalta yleensä vakuutus on otettu sen vuoksi, että hoitoa saa heti valitsemassaan paikassa.

Kannattaisimme ennemmin järjestelmää, joka turvaisi terveyspalvelut niille lapsille, jotka saattaisivat jäädä hoitamatta ilman maksujen poistamista tai alentamista, eli vähävaraisten perheiden lasten terveyspalvelut voisivat olla maksuttomia.

MUUT EHDOTUKSET

Henkilökohtaisella budjetilla toteutettavasta palvelusta perittävä maksu

Henkilökohtaisella budjetilla pitää voida hankkia tarvitsemansa apu ja tuki joustavasti ilman, että on sidottu tiettyihin palveluihin. Asiakasmaksuja ei voi sitoa julkisen palvelun maksuun, kuten lakiehdotuksen 1 luvun 1 §:n perusteluissa tehdään, koska sellaista palvelua ei aina ole saatavissa.

Käyttämättä ja peruuttamatta jätetystä palvelusta perittävä maksu

Tukiliitto katsoo, että tällainen ”sakkomaksu” on sinänsä hyväksyttävä, kunhan otetaan huomioon sellaiset tilanteet, joissa henkilö ei vammansa tai sairautensa vuoksi kykene hallitsemaan arkea ja ajankäyttöä. Esimerkiksi kehitysvammaisella henkilöllä tulee olla riittävä apu ja tuki siihen, että hän pystyy huolehtimaan näistä asioista. Jos palvelun jääminen käyttämättä johtuu jossain tilanteessa selkeästi asiakkaan vammasta, palvelutuottajalla tulisi olla velvollisuus jättää sakkomaksu perimättä.

LOPUKSI

Tukiliiton keskeisimmät huolenaiheet pykälä- ja perusteluluonnosten osalta ovat nämä:

- Lievästi kehitysvammaisten ihmisten vammansa vuoksi tarvitsemistaan palveluista maksamat asiakasmaksut uhkaavat tämän lain ja valmisteltavana olevan uuden vammaispalvelulain myötä nousta merkittävästi ja aivan kohtuuttomalle tasolle. Nämä ihmiset joutuisivat perusteetta vammansa vuoksi muiden kanssa epäyhdenvertaiseen asemaan, ja heidän muun muassa YK:n vammaissopimuksessa turvattujen oikeuksiensa toteutuminen olisi vakavassa vaarassa. On mahdotonta olla täysivaltainen kansalainen ja

yhdenvertaisesti osallinen yhteisössä ja yhteiskunnassa, jos toimeentulo on jatkuvasti äärimmäisen niukka.

- Perheelle on käytännössä lähes aina iso kriisi ja tragedia, kun vammaisen lapsen asuminen kotona ei enää onnistu, ja hän joutuu muuttamaan vammansa vuoksi asumaan kodin ulkopuolelle. Ehdotuksen mukaan nämä perheet maksaisivat tästä lapsen asumisesta kodin ulkopuolella jatkossa merkittävästi enemmän kuin nykyään. Tämä on kohtuutonta etenkin, kun kyseessä ovat perheet, joiden toimeentuloon lapsen vamma on yleensä jo muutenkin tehnyt merkittävän loven, ja joiden yhteys lapseen ja siten myös lapsesta aiheutuvat kustannukset pysyvät kodin ulkopuolisesta asumisesta huolimatta normaalisti lähes ennallaan.
- Vammaispalveluiden yleisenä lähtökohtana Suomessa on se, että vamman johdosta tarvittavasta palvelusta ei tule periä maksuja. Lainsäädännön ja sen mukaisten palveluiden tehtävänä on pyrkiä saattamaan vammaisen henkilö siihen asemaan, jossa hän olisi ilman vammaa. Tämän kanssa sopusoinnussa ei ole se, että vammaisen henkilö maksaisi toisen henkilön työn (eli vamman johdosta tarvittavan palvelun) osuutta osana vammaispalveluun kuuluvista aterioista perittäviä maksuja. Ateriamaksujen tulee perustua vain ruoan raaka-aineiden kustannuksiin.
- Ehdotuksen mukaisten vähimmäiskäyttövarojen tasot ovat sekä laitoshoidossa että varsinkin avohuollon palveluissa liian alhaiset mahdollistamaan kohtuullisen toimeentulon. Ne jäävät alhaisemmiksi kuin minimitoimeentulon turvaksi säädetty toimeentulotuki ja myös matalammiksi kuin monissa kunnissa ja kuntayhtymissä tähän saakka käytössä olleet käyttövarojen vähimmäistasot. Näiden jo valmiiksi vähävaraisten ihmisten entisestään heikentyvä toimeentulo uhkaa heidän muiden perus- ja ihmisoikeuksiensa täysimääräistä toteutumista.
- Velvollisuutta jättää perimättä tai alentaa sosiaali- ja terveydenhuollon maksuja on aiheellista täsmentää ja tiukentaa vielä ehdotettua enemmän. Tällä hetkellä tietoisuus tästä velvollisuudesta on hyvin puutteellista ja toisaalta kriteerit huojentamiselle vaihtelevat suuresti, tehden pahimmillaan huojentamismahdollisuudesta käytännössä lähes merkityksettömän.

Tampereella 19.4.2018

KEHITYSVAMMAISTEN TUKILIITTO RY

Risto Burman
toiminnanjohtaja

Tanja Salisma
lakimies